

بسم الله الرحمن الرحيم

بررسی راهکارهای تقویت جایگاه زن در خانواده

سیده فاطمه طرفی^۱

چکیده

دین اسلام برنامه ی کامل و مدونی برای زندگی انسان ها و سنگ بنای زیرین همه ی مسائل زنان در خانواده است؛ که همواره برای حفظ خانواده و در راستای اصالت آن گام برداشته است. زنان در خانواده و اجتماع نقش های کلیدی و بنیادینی را ایفا می کنند؛ نقش هایی چون مادری، همسری و تربیتی؛ که جزء سخت ترین مسئولیت ها بشمار می آیند. بخاطر ضرورت و اهمیت این نقش ها در خانواده و با توجه به حساسیت روحی زنان، باید به گونه ای با آنها برخورد شود که جایگاه آنها در خانواده حفظ و روز به روز بیشتر ارتقاء و افزون گردد. در این نوشتار با توجه به توصیه های مکرر دین اسلام و آموزه های دینی در خصوص اهمیت نقش و جایگاه زن در خانواده، بر آن شده تا در این پژوهش با روش توصیفی، تحلیلی و کتابخانه ای به ارائه ی راهکارهایی چون نهادینه کردن مسئولیت ها، ابراز عشق و محبت، قدردانی و حیاء زنان در خانواده برای حفظ و تقویت جایگاه زن در خانواده بپردازد؛ که بدین ترتیب از آسیب های روانی که در پی بی توجهی به زنان بر آنها وارد می شود و خسارت جبران ناپذیری را به پیکره ی خانواده و اجتماع وارد می کنند، جلوگیری شود.

کلید واژه ها: جایگاه زن - خانواده - راهکارها

طلبه سطح ۲- مدرسه علمیه ی خدیجه کبری

نهاد خانواده، کوچکترین و در عین حال بنیادی ترین نهاد اجتماعی است که در شکل گیری شخصیت و آینده ی افراد نقش تعیین کننده ای دارد. زن در این ساختار نه تنها به عنوان همسر و مادر بلکه به عنوان یک عضو موثر در مدیریت خانواده و تربیت نسل های آینده مطرح است. در جوامع مختلف، جایگاه زن در خانواده تحت تاثیر عوامل فرهنگی، اجتماعی، اقتصادی و مذهبی و اخلاقی قرار دارد که می تواند این جایگاه را تقویت یا تضعیف کند. همچنین در نظام ارزشی اسلام، خانواده از منزلت و قداست خاصی برخوردار است و در محیط خانواده، زنان مدیریت داخلی این واحد کوچک اجتماعی را به عهده دارند و در سایه تلاش آنان مشکلاتی همچون، احساس بیهوشی، احساس ناامنی اجتماعی، محرومیت از داشتن الگوی مناسب شخصیتی، ترس و اضطراب، بیهوشی، کمبودهای عاطفی و... رخت برمیبندد و شخصیت و ساختمان روانی سایر اعضاء خانواده شکل میگیرد و روح آنها تلطیف میشود. بنابراین، مشعلدار عاطفه انسانی در محفل خانواده و در جامعه بزرگ بشری، وجود پاک و دلهای بیآلایش مادران است و نقش رهبری آنها از جهت پاسداری از ارزشهای انسانی اسلامی بسیار مهم و خطیر میباشد و به جرئت میتوان گفت، بدون وجود مادری پاک نهاد، تربیت با مشکلاتی جدی رو به است. زن، علاوه بر وجهه انسانی خویش و نیز نقش اجتماعیاش در سطح جامعه کلان، در سطح خانواده نیز دارای نقش و مسئولیتهایی است که تربیت صحیح فرزند و پاسداری از کیان انسانی و دینی خانواده، مهمترین وظایف او، به عنوان مادر و همسر میباشد.

موضوعات و مباحث مربوط به زنان همواره یکی از مباحث مهم و فراگیر در طول تاریخ اندیشه ها بوده و در دوران معاصر به دلایل مختلف از رشد و بسامدی بیشتر در ایران و جهان برخوردار شده است. تغییر و تحولاتی که به لحاظ اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی به وجود آمده نهاد را تحت تاثیر قرار داده است. همچنین زنان به عنوان موثرترین عضو خانواده که بیشترین سهم اداره داخلی این واحد اجتماعی به عهده آنهاست، در تربیت و تکامل آحاد، اجتماع اساسی ترین نقش را ایفا می کنند.

جایگاه زن:

زن در اسلام به عنوان شریک مساوی و کامل مرد در تولید نسل بشر به رسمیت شناخته می شود. مرد، پدر و زن، مادر است و هر دو برای زندگی ضروری و لازم هستند. نقش زن کمتر از مرد حیاتی نیست. با این شراکت او در هر جنبه ای دارای سهم مساوی است.

خانواده:

خانواده کانون محبت و رحمت است و هر چقدر این مودت و رحمت بیشتر باشد، خانواده مستحکم تر است. نکته دیگر بر اساس آیات قرآن کریم این است که تشکیل خانواده به منزله رسیدن به تقوا و سازندگی اخلاقی است. روایت ها نشان دهنده این نکته اند که هدف از ازدواج، سازندگی اخلاقی، روحی، تربیتی و اجتماعی است.^۱

راهکارها:

برای بهبود جایگاه زن در خانواده، لازم است فرهنگ سازی، حمایت قانونی و تغییر نگرش های سنتی مورد توجه قرار گیرد. ایجاد تعادل در مسئولیت های خانوادگی، تقویت استقلال مالی زنان، افزایش آگاهی اجتماعی و حمایت از حقوق آنان از جمله راهکارهایی است که می تواند به بهبود موقعیت زنان در خانواده کمک کند.

^۱ . کتاب خانواده در بهشت ، بهشتی احمد

۱- راهکارهای بهبود جایگاه زن در خانواده:

۱-۱. فرهنگ سازی:

جایگاه زن در خانواده در طول تاریخ دستخوش تغییرات بسیاری شده است. از دوران باستان تا عصر مدرن، نگرش‌ها و انتظارات از زنان در خانواده تحت تأثیر عوامل فرهنگی، اجتماعی، اقتصادی و دینی قرار داشته است. در برخی جوامع، زنان جایگاه برجسته‌ای در مدیریت خانه و حتی امور اجتماعی داشتند، در حالی که در برخی دیگر، نقش آنان به وظایف خانه‌داری و فرزندپروری محدود می‌شد.

همچنین یکی از مهم‌ترین اقدامات برای بهبود جایگاه زنان در خانواده، ایجاد فرهنگ برابری در تقسیم مسئولیت‌ها است. در بسیاری از خانواده‌ها، همچنان این تصور سنتی وجود دارد که وظایف خانه و تربیت فرزندان، به‌طور کامل بر عهده زنان است، درحالی‌که مردان مسئول تأمین مالی خانواده هستند. این دیدگاه نه تنها باعث فشار بیش از حد بر زنان می‌شود، بلکه احساس نارضایتی و فرسودگی را نیز افزایش می‌دهد. برای تغییر این الگو، لازم است که مردان نیز در انجام کارهای خانه، مراقبت از فرزندان و تصمیم‌گیری‌های خانوادگی مشارکت کنند. این تغییر نه تنها به افزایش همدلی و انسجام خانوادگی کمک می‌کند، بلکه به فرزندان نیز الگوی صحیحی از برابری و مشارکت را آموزش می‌دهد.

برای ترویج این فرهنگ، باید از طریق آموزش و آگاهی‌بخشی در مدارس، رسانه‌ها و خانواده‌ها، دیدگاه‌های سنتی را اصلاح کرد. گفت‌وگو میان زوجین درباره انتظارات و تقسیم وظایف می‌تواند تأثیر زیادی در ایجاد عدالت در خانواده داشته باشد. همچنین، اجرای سیاست‌های حمایتی مانند مرخصی پدران برای مراقبت از فرزندان و ترویج فرهنگ همکاری در محیط کار و جامعه، می‌تواند به تغییر نگرش‌ها و کاهش نابرابری در مسئولیت‌های خانوادگی کمک کند. تقسیم عادلانه مسئولیت‌ها، علاوه بر کاهش فشار بر زنان، به ایجاد خانواده‌ای شادتر، صمیمی‌تر و پایدارتر منجر خواهد شد.

۱-۲. حمایت قانونی:

برای بهبود جایگاه زنان در خانواده و جامعه، حمایت‌های اجتماعی و قانونی مؤثر نقش اساسی ایفا می‌کنند. بسیاری از زنان به دلیل نبود قوانین حمایتی و ساختارهای اجتماعی مناسب، در مواجهه با تبعیض، نابرابری و محدودیت‌های اقتصادی و فرهنگی دچار چالش می‌شوند. یکی از مهم‌ترین راهکارها برای رفع این مشکلات، ایجاد و اجرای قوانین عادلانه در حوزه‌های کاری، خانوادگی و اجتماعی است.^۲

قوانینی که تبعیض جنسیتی در محیط کار را کاهش دهد، فرصت‌های برابر شغلی و آموزشی را فراهم کند، و از حقوق زنان در خانواده محافظت نماید، می‌توانند نقش بزرگی در افزایش امنیت و توانمندسازی زنان داشته باشند. همچنین، سیاست‌هایی مانند مرخصی زایمان کافی، حق حضانت عادلانه و حمایت از زنان در برابر خشونت‌های خانگی از جمله مواردی هستند که می‌توانند شرایط زندگی زنان را بهبود بخشند.

علاوه بر قوانین، حمایت‌های اجتماعی از زنان، از طریق نهادهای مدنی، رسانه‌ها و سازمان‌های مردم‌نهاد نیز ضروری است. ایجاد مراکز مشاوره، کارگاه‌های توانمندسازی زنان، حمایت از زنان کارآفرین و فراهم کردن دسترسی به منابع مالی و آموزشی، می‌تواند به افزایش استقلال زنان کمک کند. همچنین، تغییر نگرش‌های اجتماعی و فرهنگی از طریق آموزش عمومی، ترویج فرهنگ برابری و حمایت از مشارکت زنان در تصمیم‌گیری‌های خانوادگی و اجتماعی، از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است. با ترکیب حمایت‌های قانونی و اجتماعی، می‌توان زمینه‌ای را فراهم کرد که زنان بدون تبعیض و با اعتمادبه‌نفس و استقلال بیشتر در خانواده و جامعه نقش‌آفرینی کنند.

^۲ حقوق زن در اسلام:، مطهری مرتضی

چالش‌های زنان در خانواده

زنان از گذشته تا به امروز همواره با تعارضات و چالش‌ها و فشارهای فراوانی روبه‌رو بوده‌اند. در این قسمت از مقاله جایگاه زن در خانواده به بررسی و شرح هر کدام از این چالش‌ها پرداخته‌ایم.

۱- انتظارات سنتی و فشارهای اجتماعی

اسلام زنان را از حضور در اجتماع منع نکرده بلکه به آنها می‌گوید با حجاب و عفاف در اجتماع حاضر شوند. در زمان رسول خدا صلی الله علیه وآله و بعد از آن در زمان ائمه معصومین زنان در عرصه‌های اجتماعی، سیاسی و فرهنگی حضور داشتند. سلام هیچ‌گاه زنان را از حضور در امور فوق منع نکرده، بلکه در برخی مسائل مانند حج آن را واجب شمرده و در بسیاری موارد آن را مجاز دانسته است. روایت است حضرت فاطمه در تشییع جنازه بعضی از مسلمانان شرکت می‌کردند و آن حضرت هم آنان را از این کار منع نمی‌کردند.^۸

در بسیاری از جوامع، زنان همواره با انتظارات سنتی و کلیشه‌های جنسیتی مواجه بوده‌اند که نقش آن‌ها را در چارچوب‌های خاصی محدود کرده است. از گذشته تاکنون، زنان تحت فشار قرار گرفته‌اند تا در درجه‌ی اول، همسران فداکار و مادرانی تمام‌وقت باشند، بدون آن‌که به نیازهای فردی و آرزوهای خود توجه کنند. این انتظارات سنتی سبب شده تا بسیاری از زنان فرصت‌های شغلی، تحصیلی و رشد فردی خود را قربانی وظایف خانوادگی کنند. همچنین، فشارهای اجتماعی بر ظاهر، رفتار و نقش زنان در جامعه، می‌تواند باعث کاهش اعتمادبه‌نفس و محدودیت در انتخاب‌های آن‌ها شود.

^۸ وسایل الشیعه، شیخ حر عاملی، آل‌البیت، ج ۲، ص ۵۱.

۲- نابرابری‌های جنسیتی در تقسیم کارهای خانوادگی

تضادها و ناعدالتی‌های جنسیتی را در این بخش از مقاله جایگاه زن در خانواده مورد بررسی قرار داده‌ایم. در بسیاری از خانواده‌ها، تقسیم کارهای خانه به‌طور ناعادلانه و بر اساس کلیشه‌های جنسیتی انجام می‌شود. به‌طور سنتی، زنان مسئولیت کارهای خانه مانند آشپزی، نظافت، مراقبت از فرزندان و رسیدگی به امور روزمره را بر عهده دارند، درحالی‌که از مردان انتظار می‌رود بیشتر نقش تأمین‌کننده‌ی مالی را ایفا کنند.

این تقسیم‌بندی، حتی در خانواده‌هایی که زن و مرد هر دو شاغل هستند، همچنان مشاهده می‌شود و باعث بار مضاعف بر دوش زنان می‌شود. بسیاری از زنان، علاوه بر کار در بیرون از خانه، مجبورند بخش زیادی از وقت و انرژی خود را صرف کارهای خانه کنند، درحالی‌که مردان اغلب در این امور نقش کمتری دارند.^۹

۴- تعارض بین نقش مادری و شغلی

یکی از چالش‌های اساسی که زنان در جوامع مختلف با آن روبه‌رو هستند، تعارض میان نقش مادری و شغلی است. از یک‌سو، جامعه از زنان انتظار دارد که به‌عنوان مادر، نقش پررنگی در تربیت و مراقبت از فرزندان ایفا کنند، و از سوی دیگر، آن‌ها به‌دلیل نیازهای اقتصادی یا علایق شخصی، تمایل دارند در محیط کار نیز فعال باشند. این تعارض زمانی تشدید می‌شود که زنان با کمبود حمایت‌های اجتماعی و قانونی برای ایجاد تعادل بین این دو نقش مواجه باشند.

نبود سیاست‌هایی مانند مرخصی زایمان مناسب، ساعات کاری منعطف و امکانات نگهداری از کودک در محل کار، باعث می‌شود بسیاری از زنان پس از مادر شدن از بازار کار خارج شوند یا با استرس و فشار زیاد، هر دو نقش را هم‌زمان مدیریت کنند. این تعارض علاوه بر خستگی جسمی و روانی، می‌تواند باعث ایجاد احساس گناه و نارضایتی در زنان شود. برخی زنان احساس می‌کنند که با حضور در محیط کار، از توجه کافی به

^۹ خانی فضلیه «جغرافیای جنسیت» نگرشی بر جایگاه زن در جغرافیا، در نهمین کنگره جغرافیدانان ایران. تبریز ۱۳۷۳.

فرزندان خود بازمی‌مانند، درحالی‌که برخی دیگر از این‌که نتوانسته‌اند علایق حرفه‌ای خود را دنبال کنند، ناراحت هستند.

برای حل این مشکل، لازم است که فرهنگ سازمانی و سیاست‌های دولتی تغییر کند تا زنان بتوانند بدون فشار و استرس، بین وظایف خانوادگی و شغلی خود تعادل برقرار کنند. افزایش امکانات دورکاری، مشاغل پاره‌وقت، و حمایت از مادران شاغل، می‌تواند به کاهش این تعارض کمک کرده و زنان را در مسیر تحقق هر دو نقش مادری و حرفه‌ای یاری دهد.^{۱۰}

^{۱۰} . بدری منش، اعظم، و صادقی فسایی، سهیلا (۱۳۹۴) مطالعه تفسیری نقش خانه داری. نشریه فرهنگی تربیتی زنان و خانواده ۱۰ (۳۱)، ۵۹-۸۸.

نتیجه‌گیری

در نهایت، جایگاه زن در خانواده به‌عنوان یک مؤلفه‌ی کلیدی در ساختار اجتماعی، تحولی قابل‌توجه در جوامع معاصر تجربه کرده است. زنان امروزه نه تنها نقش‌های سنتی خود را ایفا می‌کنند، بلکه در عرصه‌های اجتماعی، اقتصادی و سیاسی نیز فعال هستند. این تغییرات در نتیجه‌ی جنبش‌های اجتماعی و اصلاحات فرهنگی، به‌ویژه در زمینه‌ی حقوق زنان، به‌طور چشمگیری بر روابط خانوادگی و اجتماعی تأثیر گذاشته است.

با این حال، چالش‌های زیادی در مسیر دستیابی به برابری کامل وجود دارد، از جمله نابرابری در تقسیم کارهای خانگی، دسترسی نابرابر به فرصت‌های شغلی و محدودیت‌های فرهنگی که زنان را از مشارکت کامل در جامعه باز می‌دارد. جهت ارتقای جایگاه زن در خانواده و جامعه، نیاز به اصلاحات فرهنگی و اجتماعی گسترده داریم. این اصلاحات باید بر پایه‌ی برابری جنسیتی، حمایت از حقوق زنان و ایجاد فرصت‌های برابر در تمامی زمینه‌ها باشد.

به‌ویژه، باید به ترویج فرهنگ تقسیم عادلانه مسئولیت‌های خانوادگی و اقتصادی پرداخته شود تا زنان بتوانند بدون محدودیت‌های جنسیتی، نقش مؤثری در خانواده و جامعه ایفا کنند. در این مسیر، تغییر نگرش‌ها و بهبود سیاست‌ها می‌تواند به بهبود کیفیت زندگی زنان و تقویت بنیان‌های خانواده‌ها و جوامع کمک کند. از اینکه تا انتهای مقاله جایگاه زن در خانواده با ما همراه بودید؛ متشکریم.

فهرست منابع:

۱. قرآن
۲. کتاب خانواده در بهشت (نویسنده: دکتر احمد بهشتی)
۳. حقوق زن در اسلام: (نویسنده: استاد شهید مرتضی مطهری)
۴. مجله ی پیام زن
۵. طباطبایی، محمدحسین، المیزان فی تفسیر القرآن، ترجمه موسوی همدانی، ج ۱۲، ص ۴۰۱.
۶. کنز المال، متقی هندی، مؤسسه الرساله، ج ۱۶، ص ۴۵۴، ح ۴۵۳۹۹.
۷. وسایل الشیعه، شیخ حر عاملی، آل البيت، ج ۲، ص ۵۱.
۸. با زن، مارسل، ترجمه دکتر مظفر امین فرشچیان، جلد اول، انتشارات قدس رضوی. ۱۳۷۹
۹. بدری منش، اعظم، و صادقی فسایی، سهیلا (۱۳۹۴) مطالعه تفسیری نقش خانه داری. نشریه فرهنگی تربیتی زنان و خانواده ۱۰ (۳۱)، ۵۹-۸۸.
۱۰. خانی فضلیه « جغرافیای جنسیت » نگرشی بر جایگاه زن در جغرافیا، در نهمین کنگره جغرافیدانان ایران. تبریز ۱۳۷۳.